

Niet controleren en navelstaren, maar ambachtelijk en natuurlijk kwalitatief onderzoeken?*Gerben Moerman*

J. Beuving en G. de Vries (2015) *Doing qualitative research: the craft of naturalistic inquiry*. Amsterdam: Amsterdam University Press. 224 pagina's, € 29,95, ISBN 9789089647658

Doing qualitative research: The craft of naturalistic inquiry van Joost Beuving en Geert de Vries is een bewonderingswaardig boek. Om eerlijk te zijn, heb ik het met enige jaloezie gelezen. Het boek is gebaseerd op vakken die de auteurs samen gaven aan de Vrije Universiteit en het Amsterdam University College. Dat is duidelijk te merken aan de opzet van het boek, want het is toegankelijk, maar wel met theoretische diepgang. Beuving en De Vries laten zien op de hoogte te zijn van methodologische discussies, maar passen die toe zonder te blijven hangen in methodologische bespiegelingen en discussies onder methodologen.

De opbouw van het boek volgt een vrij standaard opbouw voor een cursus kwalitatief onderzoek: eerst een inleiding over de filosofie van naturalistisch onderzoek, dan een hoofdstuk over *grounded theory* als leidende methodologie, en vervolgens hoofdstukken over dataverzamelmethode: observeren, interviewen en het gebruik van documenten, foto, video en andere artefacten. Vrij bijzonder voor een boek over kwalitatieve methoden is een hoofdstuk over sociale netwerkanalyse. Beuving en De Vries laten echter zien hoe juist in klassiek sociaal-wetenschappelijk onderzoek netwerkdenken een rol speelt. Het boek sluit af met hoofdstukken over kwalitatieve analyse, etnografisch schrijven en een conclusie en reflectie. Helaas mist er in het boek een hoofdstuk over ethiek. Natuurlijk komt het als thema wel terug, maar een hoofdstuk waarin nagedacht wordt over veldwerkrelaties en zorgvuldig omgaan met data is niet overbodig, zeker niet gezien de affaires van de afgelopen jaren.

Vrijwel elk hoofdstuk begint met een historische bespreking van de methode. Dit is een van de sterkste punten van het boek. Door methodologie en dataverzamelmethode te bespreken vanuit de ontstaansgeschiedenis en de oorspronkelijke doelen, verkrijgen de methoden diepgang die zeldzaam is voor dergelijke hoofdstukken. Het mooiste voorbeeld hiervan vind ik het hoofdstuk over *grounded theory*. Waar *grounded theory* in methodologiehandboeken vaak wordt tot een soort IKEA-handleiding voor het doen van kwalitatief onderzoek, is het hoofdstuk bij Beuving en De Vries van een uitstekend niveau. Door *grounded theory* te beschrijven vanuit de historische context, maar vooral vanuit de symbolisch interactionistische achtergrond krijgt *grounded theory* veel meer diepgang dan de standaard codeersteps. Heel helder laten Beuving en De Vries zien dat *grounded theory* ontstond *tegen* structureel functionalisme in. In een context

waarin C. Wright Mills zijn aanvallen op structureel functionalisme en *abstracted empiricism* deed, schreven Glaser en Strauss dit boek. Dat is relevant, omdat het je laat begrijpen hoe een methode ontstaan is en de doelen van zo'n methode veel duidelijker maakt. Zo laten ze ook zien hoe in grounded theory een theorie geformuleerd dient te worden die moet verwijzen naar patronen van menselijke interactie. Dat is heel anders dan grounded theory uitleggen als beschrijvende methode of vanuit codeerprocedures. Wanneer de auteurs vervolgens interpreteren uitleggen, kunnen zij door de eerdere contextualisering veel meer laten zien dat interpreteren een *craft* is, in plaats van het volgen van een bouwplakkeet-handleiding. Met veel plezier heb ik dit hoofdstuk ook voorgeschreven aan mijn studenten.

Ook in de hoofdstukken over observeren, interviewen en netwerkanalyse wordt de sociogenese, de achterliggende theorieën en de oorspronkelijke doelen, besproken. In de historisering wordt een mooie combinatie gebruikt van meer sociologische en antropologische auteurs. Het is een feest om klassieke boegbeelden van kwalitatieve methoden als Weber, Mills, Goffman en Geertz afgewisseld te zien worden met minder voor de hand liggende denkers voor een methodeboek, zoals Long, Simmel, Elias en Boissevain.

Het lijkt me dat het historisch perspectief op methoden bij de historisch socioloog Geert de Vries vandaan komt, omdat hier de inspiratie van de klassieke Amsterdamse school van Elias en Goudsblom zich toont. Ik begrijp daarom niet helemaal waarom er geen aandacht is geschonken aan hoe studenten in hun naturalistische onderzoek zelf zo'n historische bronnenanalyse kunnen uitvoeren. In elk etnografisch onderzoek geldt dat juist een kleine geschiedenis van de sociale relaties in een bepaald onderzoeksveld zorgt voor meer begrip van de huidige sociale relaties. Ergens in de empirische cyclus (of boog van naturalistisch onderzoek, zoals de auteurs het noemen) zou toch dan ook een historisch onderdeel moeten zitten? Een nadeel van grounded theory als expliciet inductieve methodologie is wat mij betreft namelijk dat een historisering en een mogelijke padafhankeijkheid van ideeën, processen, categorieën en sociale structuren een beetje onderbelicht blijven. Het gaat bij dergelijk onderzoek te vaak en te veel om het hier en nu. Bij Beuving en De Vries is dat duidelijk niet het geval wanneer ze over methoden schrijven, dus waarom leren ze dat ook niet meer aan de lezers?

Een tweede sterk punt vind ik de nadruk op het doen van kwalitatief onderzoek als *craft*. Teveel boeken proberen voor te schrijven en te protocolleren hoe kwalitatief onderzoek stap voor stap uitgevoerd dient te worden. Beuving en De Vries geven door hun inbedding in theorie, algemenere beschrijvingen en hun nadruk op mogelijke variatie de ruimte om zelf keuzes te maken. Dit zorgt voor meer bezieling in het boek. Ik kan me voorstellen dat dit voor studenten *moeilijker*, maar uiteindelijk wel *leerzamer* is.

Het derde sterke punt is het gebruik van zoveel verschillende voorbeelden. De prachtige etnografische voorbeelden uit verschillende werelddelen – ik vermoed afkomstig van de antropoloog Joost Beuving – maken het boek ook in dat opzicht minder voorspelbaar dan veel andere boeken over kwalitatieve methodologie. Het culturele kapitaal van beide auteurs maakt dat je als lezer ook veel breder gestimuleerd wordt dan alleen de methode. Ook dat vond ik een intellectueel feest.

Het feit dat *Doing qualitative research* als cursusboek ontwikkeld is en met vaart is geschreven, maakt dat je zin krijgt om onderzoek te doen. Wat mij betreft mist het daardoor af en toe wel wat nuance. Dat vind ik het meest ernstig bij de centrale stroming van het boek, het *naturalisme*. Als term is naturalisme enigszins problematisch, omdat compleet tegengestelde stromingen eronder verstaan kunnen worden. Vergelijk bijvoorbeeld Bhaskars (2014) naturalisme maar eens met het naturalisme van Lincoln en Guba (1985).

De auteurs willen er geen methodologische literatuurstudie van maken, dus bespreken ze weinig andere auteurs die naturalisme definiëren. Naturalisme volgens Beuving en De Vries laat zich het beste beschrijven in haar ambitie: '[...] to study a society as it presents itself to its members in everyday life' (p. 41). Ook het onderzoek moet dus zo 'natuurlijk' en ongeunsteld mogelijk gebeuren.

De uitwerking van naturalisme gebeurt op een wat negatieve manier, namelijk tegenover positivisme. Ik vind het jammer dat ze daar voor gekozen hebben, omdat het wat weg heeft van een oude methodenstrijd: de slechte positivisten als de enge overheersers van de sociale wetenschap tegenover één dorpje met goede naturalisten. Ten eerste klopt dat niet met mijn beeld van hedendaagse sociale wetenschap en ten tweede klopt het inhoudelijke beeld van positivisme dikwijls niet. Zodra een onderzoeker meer deductief te werk gaat, of meer de onderzoekssituatie wil controleren, lijkt hij of zij al geassocieerd te worden als positivist.

De stropop die er van het positivisme gemaakt wordt, kan didactisch werken, maar roept bij mij vooral irritatie op. Bijvoorbeeld, als het onderzoek van de antropoloog Audrey Richards beschreven wordt, is kwantificatie van aantallen calorieën en het rangschikken van personen op hoeveelheid voedselinname en de correlatie met sociale status een voorbeeld van naturalisme, omdat het een onderdeel was van haar etnografisch veldwerk. Echter, eerder in het boek wordt als voorbeeld van positivisme een armoedeonderzoek genoemd, waarbij schalen van inkomen en bezit gebruikt worden om personen te rangschikken van arm tot rijk. Voor mij is dat verschil niet zo groot: beide onderzoekers gebruiken kwantificaties om een hypothese te toetsen, waarbij de ene onderzoeker die in het veld formuleert op basis van eerdere interacties en de andere onderzoeker vanachter een bureau met boeken. Dus deductie mag dan alleen op locatie? Het onderscheid lijkt mij soms meer een moreel oordeel dan een wetenschapsoordeel.

Ik vind het afzetten tegen positivisme ook niet zo sterk, omdat juist het naturalisme zoals Beuving en De Vries dat bepleiten de laatste dertig jaar op vergelijkbare punten wordt aangevallen als zichzelf het positivisme aanvallen. Beuving en De Vries schrijven bijvoorbeeld dat dikwijls positivisten met hun focus op operationaliseren en schalen proberen de werkelijkheid zo te controleren dat dit leidt tot een constructie van data. Dit wordt door die positivisten in hun naïef empiricistische conclusies vaak te weinig onderkend. Ik ben het roerend met dit idee eens, maar ik denk dat naïef empiricisme ook veel te vinden is in naturalistisch onderzoek zoals Beuving en De Vries dat beschrijven. Het hele idee van ‘natuurlijk’ onderzoek gaat voorbij aan het feit dat ook dat ‘natuurlijk’ onderzoek zwaar onderhevig is aan beïnvloeding door de onderzoeker met zijn of haar aanwezigheid, etniciteit, status, gender, leeftijd, kledingstijl, vragen, doorvragen, interesses, blikken en foto- en video-opnames. Wat is er natuurlijker aan participerende observatie in een klaslokaal (als oudere onderzoeker) of het interviewen van visers, in vergelijking met het online afnemen van een vragenlijst in een facebook-groep? Om dan te zeggen dat alleen het positivisme zich schuldig maakt aan het construeren van data, is een nogal naïeve representatie. In naturalistisch onderzoek gebeurt dat ook.

Beuving en De Vries moeten deze meer etnomethodologische en constructivistische kritieken op naturalistische onderzoeksmethoden wel kennen, maar gaan niet erg in op een antwoord. Natuurlijk noemen ze *thick description* wanneer ze het klassieke voorbeeld van Geertz als *American Caucasian* op Bali bespreken, of *volhouden totdat mensen je saai gaan vinden* van Goffman en ook *reflectie op je sociale positie in het veld* van Bourdieu en Wacquant, maar in de basis lijken Beuving en De Vries ervan uit te gaan dat de methode minder problematisch is. Opvallend vind ik dat Beuving en De Vries wel verwijzen naar het boek *Ethnography* van Hammersley en Atkinson (2007) waar juist deze kritiek op naturalisme het *Leitmotiv* van het boek is en een alternatief wordt gegeven. Dat alternatief is subtiel realisme en dat vind ik een beter antwoord op het probleem van de co-constructie in onderzoek. Hammersley en Atkinson suggereren namelijk om iets meer *methodologisch* reflexief te werk te gaan. Door zorgvuldig de methoden te beschrijven, de co-constructie te erkennen en die co-constructie zelf te bestuderen, gaat de onderzoeker op zoek naar tegenbewijs, tegenargumenten en kritiek op de eigen onderzoeksmethoden. Dus als onderzoeker kom je met een reflexief *account*. Dat is nog geen hard bewijs, en misschien wat methodologisch navelstaren, maar volgens mij beter dan het niet te problematiseren.

In het hoofdstuk over interviewen laten Beuving en De Vries heel duidelijk zien niet naïef te zijn, maar om didactische reden de nuance rond dit issue af en toe laten varen. Ze beschrijven heel mooi het verschil tussen het interview als bron van *histories* tegenover bron van *stories*. Hierbij zijn histories verwijzingen naar

een realiteit buiten het interview, en stories zijn dat niet of minder. Hierbij gaan ze dus wel in op etnomethodologische kritiek op interviewen, maar maken ook van die kritiek snel een stropop, door stories te framen als leugens, in plaats van als de kern van de kritiek, namelijk onvermijdelijke co-constructies in de situatie van het interview (een mooi overzicht staat in Potter en Hepburn (2005)). Toch blijken ze de kritiek mee te nemen, want ze formuleren de volgende vuistregel: we moeten stories van informanten in eerste instantie als histories zien, totdat het tegendeel bewezen is. Daar ben ik het inhoudelijk niet mee eens, maar ik hoop dat ze hiermee rekenschap willen geven aan de mogelijkheid van co-constructies in het interview.

Beuving en De Vries zijn geen navelstarende methodologen en geven dat met flair en geweldige citaten in het boek aan. Een daarvan is deze:

Methodological self-consciousness that is full, immediate, and persistent sets aside all study and analysis except that of the reflexive problem itself, thereby displacing fields of inquiry instead of contributing to them (Goffman 1974: 19).

En hoewel Goffman het hier met name over taal had, voel ik me – om eerlijk te zijn – aangesproken door dit citaat. In tegenstelling tot Goffman en de auteurs vind ik het wel vaak belangrijk om juist naar de methodologische navel te staren. Goffman heeft wel gelijk wanneer hij zegt dat dat afleidt van de eigenlijke taak, namelijk het doen van onderzoek.

Te veel methodologisch navelstaren leidt voor Beuving en De Vries ook af van hun doel van dit boek, namelijk om een historiserend, interdisciplinair en vooral inspirerend kwalitatief methodenboek te schrijven. Dat is gelukt. Ik vind de genoemde historisering, de focus op onderzoek als ambacht, de theoretische en culturele eruditie en op een bepaalde manier de vaardigheid om niet te blijven hangen in methodologische bespiegelingen maar hierin keuzes te maken, allemaal jaloersmakend knap. Het schoppen tegen positivisme en het verheerlijken van naturalisme zouden niet mijn keuzes zijn, maar nogmaals, ik doe het ze niet na. Niet alleen *doing qualitative research*, maar ook het schrijven van zo'n boek is een *craft!* Het is een aanrader voor iedereen die het vakmanschap van kwalitatief onderzoek wil leren.

Literatuur

Bhaskar, R. (2015) *The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences* (fourth edition). London: Routledge.

- Goffman, E. (1974) *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.
- Holstein, J. en J.F. Gubrium (1995) *The active interview*. London: Sage.
- Lincoln, Y.S. en E.G. Guba (1985) *Naturalistic Inquiry*. London: Sage.
- Potter, J. en A. Hepburn (2005) Qualitative interviews in psychology: problems and possibilities. *Qualitative Research in Psychology*, 2(4): 281-307.

Over de auteur

Gerben Moerman is senior lecturer methodologie bij de afdeling Sociologie van de Universiteit van Amsterdam. Hij doceert met name kwalitatieve methoden aan diverse groepen studenten. Sinds 2015 is hij voorzitter van het research netwerk voor kwalitatieve methoden (RN20) van de European Sociological Association. Zijn onderzoek is ook gericht op methoden van onderzoek.
E-mail: g.moerman@uva.nl